

Ο Ντιέγο Ριβέρα βγαίνει από την σκιά της Φρίντας Κάλο

Πενήντα χρόνια μετά το θάνατό του, ο παραγνωρισμένος και παρεξηγημένος σύντροφος και μέντορας της Μεξικανής ζωγράφου λαμβάνει την προσοχή που του αρμόζει με μια μεγάλη έκθεση στο Μεξικό και ένα λεύκωμα αντάξιο των εντυπωσιακών τοιχογραφιών του. Ευκαιρία να γνωρίσουμε τον θυελλώδη βίο και την τέχνη του μαρξιστή «Δον Ζουάν του χρωστήρα». Της **Τασούλας Επτακοίλη**

1945, φιλοτεχνώντας την τοιχογραφία με τίτλο «The Great City of Tenochtitlan», στο Palacio Nacional της Πόλης του Μεξικού. Αριστερά: λεπτομέρεια από το έργο ολοκληρωμένο.

Το καλοκαίρι του 2005, οι χιλιάδες επισκέπτες της μεγάλης αναδρομικής έκθεσης με έργα της Φρίντας Κάλο που συνωστιζόνταν στην Tate Modern του Λονδίνου κοινοστούσαν με απορία μπροστά στους πίνακες που απεικόνιζαν τον μεγάλο έρωτα της Μεξικανής ζωγράφου, τον άνθρωπο που καθόρισε τη ζωή και την τέχνη της: τον Ντιέγο Ριβέρα. Και η απορία του κοινού προέκυπτε από την ίδια την εικόνα του ερωτευμένου ζευγαριού από τη μια η όμορφη, μικροκαμωμένη και εύθραυστη Κάλο και δίπλα της ο κατά 21 χρόνια μεγαλύτερός της, ογκώδης, εντραφής και όχι ιδιαίτερα ευειδής Ριβέρα. Και δεν είναι μόνο στα μάτια του σημερινού θεατή που το ζευγάρι μοιάζει εντελώς αταίριαστο. Ακόμα και οι συγγενείς και οι φίλοι της Φρίντα δεν μπορούσαν να κατανοήσουν το πάθος της για εκείνον. Λέγεται, μάλιστα, πως όταν οι γονείς της έμαθαν για τον επικείμενο γάμο τους, τον σχολίασαν ως εξής: «Για φαντάσου... Θα σμίξει ο ελέφαντας με την περιστέρα». Η φράση αυτή ήταν γραμμένη στην αίθουσα της Tate δίπλα σ' έναν πίνακα που τους απεικονίζει νιόπαντρους...

Από τη μια, λοιπόν, το όχι ιδιαίτερα συμπαθές φιζίκ του Ριβέρα και η φήμη του άπληστου, του ασαθούς και του γυναικά που είχε όσο ζούσε, από την άλλη το γεγονός ότι η Φρίντα έγινε με τα χρόνια καλτ φιγούρα και τράβηξε πάνω της όλο το ενδιαφέρον - όλα συνέβαλαν στο να μείνει στη σκιά της, να προσδιορίζεται μόνο σε σχέση με εκείνην. Ομως, ο Ντιέγο Ριβέρα δεν υπήρξε μόνο «σύντροφος της Φρίντας Κάλο», ιδίωπτα με την οποία κυριώς αναφέρεται, αλλά και σπουδαίος ζωγράφος, σχεδιαστής, γλύπτης, εικονογράφος βιβλίων, σκηνογράφος, ενδυματολόγος, αρχιτέκτονας, πολιτικός ακτιβιστής και, πάνω απ' όλα, ένα ανήσυχο πνεύμα του καιρού του.

Η πατρίδα του φέτος, πενήντα χρόνια μετά τον θάνατό του, τον τιμά με μια μεγάλη έκθεση στο Palacio de Bellas Artes της Πόλης του Μεξικού. Κι ακόμα, ένα εντυπωσιακό λεύκωμα που κυκλοφορεί αυτές τις μέρες από τις εκδόσεις Taschen μάς δίνει την ευκαιρία να μάθουμε πληροφορίες για τη ζωή του (πέραν των χρόνων που μοιράστηκε με τη Κάλο) και να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα των πιο χαρακτηριστικών έργων του, των μεγάλων τοιχογραφιών που φιλοτέχνησε και οι οποίες μέχρι σήμερα κοσμούν πολλά δημόσια κτήρια στο Μεξικό - νοσοκομεία, μουσεία, μέγαρα, πανεπιστήμια. Μέσα από αυτές ο Ριβέρα κατα-

© GETTY IMAGES / IDEAL IMAGE

Με τη Φρίντα Κάλο και μία από τις μαϊμούδες τους, το 1944, στο Μπλε Σπίτι. Δεξιά: Λεπτομέρεια από την τοιχογραφία «The Great City of Tenochtitlan» (1945).

γράφει τους πολιτικούς και κοινωνικούς προβληματισμούς του, συμφωνεί και διαφωνεί με πρόσωπα και καταστάσεις - ιστορεί, στην ουσία, με μοναδικό τρόπο την εποχή του. Κι αυτή είναι η μεγάλη αξία της τέχνης του...

Ένας Κρεολός με ρωσικό αίμα

Ο Χοσέ Ντιέγο Μαρία και ο δίδυμος αδελφός του γεννήθηκαν τον Δεκέμβριο του 1886 στην πόλη Γκουαναχουάτο του Μεξικού. Οι γονείς τους ήταν δάσκαλοι. Λέγεται ότι ο παππούς του, ιδιοκτήτης μεταλλείου αργύρου, είχε γεννηθεί στη Ρωσία και ότι η γιαγιά του είχε ινδιάνικες ρίζες. Ο ίδιος ο Ντιέγο έδινε μεγάλη σημασία σ' αυτές τις πληροφορίες για το γενεαλογικό δέντρο των Ριβέρα. Ήταν πολύ υπερήφανος που μπορούσε να αποκαλεί τον εαυτό του Mestizo (Κρεολό) αλλά και για το ρωσικό αίμα που κυλούσε στις φλέβες του. Οι απολαβές των γονιών του από το επάγγελμά τους ήταν πενήντες. Ομως το μετλλείο που είχαν κληρονομήσει εξασφάλιζε στην οικογένεια μια άνετη διαβίωση. Μέχρι τη στιγμή που τα κοιτάσματα αργύρου άρχισαν να εξαντλούνται και η ελπίδα για μια καλύτερη τύχη τους οδήγησε στην πρωτεύουσα.

Ο Ντιέγο αισθανόταν μόνος. Ο αδελφός

του είχε πεθάνει λίγα χρόνια πριν - από αδιευκρίνιστη ασθένεια - και η μικρότερη αδελφή του δεν μπορούσε να καλύψει το κενό που εκείνος είχε αφήσει. Αρχισε να «σκαρώνει» ολόενα και περισσότερες ζωγραφιές και στις πρώτες τάξεις του σχολείου φανέρωσε, ξεκάθαρα πα, την καλλιτεχνική κλίση του. Σύντομα άρχισε να παρακολουθεί απογευματινά μαθήματα στην Ακαδημία Καλών Τεχνών San Carlos. Η επιθυμία του πατέρα του να ακολουθήσει ο νεαρός μια καριέρα στο στρατό δεν πραγματοποιήθηκε, αφού ο Ντιέγο, λίγους μήνες μετά την εισαγωγή του στην στρατιωτική ακαδημία, την εγκατέλειψε για να αφοσιωθεί στη ζωγραφική. Στα τέλη του 1906, έχοντας ολοκληρώσει τις σπουδές του στην San Carlos και με τα χρήματα από μια υποτροφία - αλλά και από τις πωλήσεις των πρώτων έργων του στην ομαδική έκθεση των αποφοίτων - αποφάσισε να φύγει για την Ευρώπη.

Οι πρώτες μέρες του 1907 τον βρήκαν στο πλοίο για την Ισπανία. «Θυμάμαι έναν ανόητο εικοσάχρονο», θα έγραφε χρόνια αργότερα, «τόσο ματαιόδοξο, τόσο γεμάτο με σπυράκια και όνειρα για την κατάκτηση του σύμπαντος, όσο και οι άλλοι ανόητοι στην ηλικία του. Η ηλικία των 20 είναι γελοία, είτε ▶

Όταν οι γονείς της Φρίντας έμαθαν για τον επικείμενο γάμο της με τον Ριβέρα, είπαν: «Για φαντάσου... Θα σμίξει ο ελέφαντας με την περιστέρα».

Ο Ριβέρα περιστοιχισμένες από νεαρές θαυμάστριές του, το 1933 στη Νέα Υόρκη. Δεξιά: λεπτομέρεια από την τοιχογραφία με τίτλο «The Pan American Unity» (1938 - 1940), που αποτελεί και καταγγελία για την άνοδο του ναζισμού στην Ευρώπη.

πρόκειται για τον Τζένγκις Χαν είτε για τον Ναπολέοντα...». Δύο χρόνια έμεινε στη Μαδρίτη. Εκεί ήρθε σε επαφή με τα μεγάλα ευρωπαϊκά καλλιτεχνικά κινήματα. Μετά, έκρινε πως η «μετεκαίδηση» του μόνο στο Παρίσι θα μπορούσε να ολοκληρωθεί. Φτάνοντας στη γαλλική πρωτεύουσα, ο έρωτας προηγήθηκε της τέχνης: γνώρισε μια Ρωσίδα ζωγράφο, την Αντζελίνα Μπέλοφ, που θα γινόταν σύντροφός του για τα επόμενα 12 χρόνια. Εγκαταστάθηκαν σε ένα κτίριο στο Μονπαρνάς. Γείτονάς τους ήταν ο Μοντριάν. Συνδέθηκαν φιλικά με τον Χουάν Γκρις. Οι επιρροές του κυβισμού άγγιξαν βαθιά τον Ριβέρα: μέσα σε μια πενταετία φιλοτέχνησε περίπου 200 έργα σε κυβιστικό ιδίωμα.

Όσο ο νεαρός ζωγράφος αναζητούσε στην Ευρώπη την εικαστική του ολοκλήρωση, στη χώρα του ο Εμφύλιος μαινόταν. Το 1913 ξέσπασε η μεξικανική επανάσταση, με ηγέτες τον Φρανσίσκο «Πάντο» Βίγια στο Βορρά και τον Εμιλιάνο Ζαπάτα στο Νότο, που είχαν κερδίσει τη λαϊκή υποστήριξη ζητώντας, ανάμεσα σε άλλα, τη διανομή της γης στους αγρότες. Ο Ντιέγο Ριβέρα ένιωσε βαθιά συγκίνηση με την ιδέα ενός Μεξικού που θα ξυπνούσε από τον αποικιακό λήθαργο, όπως είχε υποσχεθεί ο Ζαπάτα στο «Μανιφέστο προς τους Μεξικανούς». Έτσι, όταν το 1921 η νέα κυβέρνηση του Μεξικού -υπό τον πρόεδρο

Αλβάρο Ομπρεγκόν- εξήγγειλε ένα πρόγραμμα λαϊκής επιμόρφωσης που θα περιλάμβανε μεταξύ άλλων και τη φιλοτέχνηση τοιχογραφιών σε δημόσια κτίρια, αποφάσισε να εγκαταλείψει για πάντα το Παρίσι και να «συστρατευθεί» με τη νέα ηγεσία. Εκτός από την Αντζελίνα Μπέλοφ άφησε πίσω του και την κόρη που είχε αποκτήσει από την παράλληλη σχέση του με μια άλλη Ρωσίδα καλλιτέχνη. Δεν θα τις έβλεπε ποτέ ξανά.

Με την επιστροφή του στο Μεξικό το παλιό περιβάλλον άρχισε ξαφνικά να φαντάζει καινούργιο για τον Ριβέρα, γεμάτο νέες προκλήσεις. «Η επιστροφή στην πατρίδα», θα εξομολογούνταν σε μια κατοπινή συνέντευξή του, «μού προξένησε μια αισθητική αγαλλίαση που αδυνατώ να περιγράψω. Παντού έβλεπα ένα δυναμικό αριστούργημα: στα πλάνη, στις αγορές, στις στρατιωτικές παρελάσεις, στα χωράφια, σε κάθε λαμπερό πρόσωπο, σε κάθε χαρούμενο παιδί. Ζωγράφιζα τόσο φυσικά όπως ανέπνεα, μιλούσα ή ίδρωνα». Δούλενε, λοιπόν, ακατάπαυστα. Οι τοίχοι που άγγιζε με τον χροστίρα του μεταμορφώνονταν, γέμιζαν με σκηνές από τη ζωή των Μεξικανών: από τη δουλειά στα εργοστάσια, από τις αγροτικές ασχολίες, από τις παραδοσιακές γιορτές. Όσο για την αμοιβή του; Δύο δολάρια την ημέρα.

Το 1922 -χροιά που έγινε μέλος του Μεξικανικού Κομμουνιστικού Κόμματος- ο

Μέσα από τις τοιχογραφίες του ο Ριβέρα καταγράφει τους πολιτικούς και κοινωνικούς προβληματισμούς του - ιστορεί με μοναδικό τρόπο την εποχή του. Κι αυτή είναι η αξία της τέχνης του...

Ντιέγο παντρεύτηκε ένα νεαρό μοντέλο του, την Λούπε Μαρίν, και απέκτησε άλλες δύο κόρες: την Γουαδελούπε και την Ρουθ. Ομως ο γάμος δεν έμελλε να στεριώσει. Εκτός από τις πολλές περιστασιακές σχέσεις του, το 1928, στους κομμουνιστικούς κύκλους γνώρισε τη Φρίντα Κάλο. Στην τοιχογραφία με τίτλο «Προλεταριακή Επανάσταση» την οποία φιλοτεχνούσε στην «Αυλή των Εορτών» του υπουργείου Παιδείας την απεικόνισε, στο κέντρο, να μοιράζει όπλα και ξιφολόγους στους εργάτες που ήταν αποφασισμένοι να πολεμήσουν. Ο έρωτας που γεννήθηκε ανάμεσά τους ήταν παράφορος. Παντρεύτηκαν στις 21 Αυγούστου 1929. Εκείνος ήταν 43 ετών και εκείνη 22.

Από το «Viva la revolucion» στο αμερικανικό όνειρο

Ο έρωτας, το πάθος, οι πολιτικοί αγώνες, η τέχνη αλλά και οι αποσιπές δέσποσαν στη ζωή και των δύο στα χρόνια που ακολούθησαν. Η Φρίντα προδομένη, ταπεινωμένη, δοσμένη μ' έναν απόλυτο τρόπο σ' αυτόν τον «Δον Ζουάν του χρωστήρα», όπως τον χαρακτηρίζουν πολλοί βιογράφοι του, άρχισε να βρίσκει διέξοδο στη ζωγραφική κι εκείνος να αναζητά την αναγνώριση και το χρήμα σε δουλειές εκτός συνόρων. Αν και μαρξιστής, δέχτηκε να φτιάξει τοιχογραφίες για λογαριασμό δύο Αμερικανών με-

γιστώνων, του Φορντ και του Ροκφέλερ. Ο μεξικανικός κομμουνιστικός Τύπος τον κατακεραύνωνε επί εβδομάδες ως «πράκτορα του βορειοαμερικανικού ιμπεριαλισμού». Παρά τον σάλο, ο Ντιέγο και η Φρίντα έφυγαν για το Λος Αντζελες και, μετά, για τη Νέα Υόρκη. Ομως, το «αμερικανικό όνειρο» τέλειωσε νωρίς. Το 1933, οι αδελφοί Ροκφέλερ του ζήτησαν να απαλειψει από το έργο το οποίο φιλοτεχνούσε τη μορφή του Λένιν. Εκείνος αρνήθηκε. Οι Αμερικανοί εργοδότες του τον αποζημίωσαν και η ημιτελής τοιχογραφία καταστράφηκε ολοσχερώς. Το ζευγάρι γύρισε απογοητευμένο στο Μεξικό. Στο μεταξύ, εκείνος είχε διαγραφεί από το Κ.Κ. ως αντεπαναστάτης.

Εγκαταστάθηκαν στο νέο τους σπίτι - εργαστήριο στο Σαν Ανγκελ που έγινε η Μέκκα της διεθνούς inteligenkénτοια της εποχής (από τον Τρότσκι μέχρι τον Μπρετόν). Η Φρίντα ζούσε στο μικρότερο, στο Μπλε Σπίτι, που συνδεόταν με το Ροζ Σπίτι με έναν εναέριο μεταλλικό διάδρομο. Αισθανόταν πληρότητα και ευτυχία κοντά του, σ' ένα σπιτικό γεμάτο φυτά, παπαγάλους, μαϊμούδες και σκυλιά. Ομως εκείνος δεν μπορούσε να χαλιναγωγήσει την ασυγκράτητη σεξουαλικότητά του. Το 1935, η Κάλο έμαθε για την ερωτική σχέση του με την μικρότερη αδελφή της, Κριστίνα, εγκατέλειψε τη συζυγική εστία και ζωγράφησε μερικά από τα πιο σπαρακτικά έργα της γι' αυτήν την απί-

στευτη προδοσία. Ομως, πέντε χρόνια αργότερα, παρά το διαζυγίο τους που είχε εκδοθεί το 1939, παντρεύτηκαν ξανά.

Ο Ριβέρα έδειχνε να έχει αλλάξει. Όταν, μάλιστα, το 1950 η Φρίντα νοσηλεύτηκε στο νοσοκομείο για 9 μήνες μετά από διαδοχικές επεμβάσεις στη σπονδυλική στήλη, έκλεισε το διπλό δωμάτιο για να είναι διαρκώς κοντά της. Μετά το θάνατό της, στις 13 Ιουλίου 1953, έμοιαζε να τα έχει χαμένα. Η ήδη κλονισμένη υγεία του επιδεινώθηκε. Δεν του ήταν πια εύκολο να ζωγραφίζει τοιχογραφίες σε εξωτερικούς χώρους. Κλείστηκε στο ατελιέ του ζωγραφίζοντας κυρίως πορτρέτα. Τον Ιούλιο του 1955, λίγο αφού έμαθε ότι πάσχει από καρκίνο, παντρεύτηκε την εκδότρια Εμμα Ουρτάδο, στην οποία είχε ήδη παραχωρήσει τα δικαιώματα όλων των έργων του. Ήταν μια τελευταία, άπελπις προσπάθεια για τον «Μεξικανό Πικάσο» να κρατηθεί από τη ζωή. Στις 24 Νοεμβρίου 1957, ο Ντιέγο Ριβέρα πέθανε από έμφραγμα στο εργαστήριό του. Παρά τις οδηγίες που είχε αφήσει στη διαθήκη του, η τέφρα του δεν ανακατεύθηκε με αυτήν της Φρίντας. ■

Info «Diego Rivera, The Complete Murals», εκδόσεις Taschen, 674 σελίδες, τιμή: 150 ευρώ / Η έκθεση με 170 έργα του φιλοξενείται στο Palacio de Bellas Artes της Πόλης του Μεξικού μέχρι τις 16 Δεκεμβρίου.